

Полупанов Д. С.,
викладач ХКТК НТУ «ХПИ»

АНТИВРАНГЕЛІВСЬКИЙ РУХ У КРИМУ ТА ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ У 1920 Р.

У доповіді аналізуються особливості партизанського руху у Криму та Південній Україні у 1920 році. Джерельна база роботи представлена спогадами П. М. Врангеля, О. В. Мокроусова, І. Д. Папаніна, В. М. Воліна, П. А. Аршинова.

Метою роботи є вивчення особливостей повстанського руху під час правління П. М. Врангеля у Криму та Південній Україні. Відповідно до мети визначаємо завдання: дослідити діяльність Кримської Повстанської Армії (КПА) О. В. Мокроусова та Революційної Повстанської Армії (РПА) Н. І. Махна проти Збройних Сил Півдня Росії (ЗСПР).

У 1920 році рішенням Закордонвідділу ЦК КП(б)У та Реввоенради Південно-Західного фронту, до Криму було направлено матроса О. В. Мокроусова для організації повстанського руху [5].

24 серпня 1920 року О. В. Мокроусовим було видано наказ № 1 по Кримській повстанській армії, яким ставилось за мету підпорядкувати штабу усі повстанські загони, що діяли на території Криму. У випадку відмови загони, які «не зареєстровані протягом двох тижнів зо дня опублікування наказу, будуть вважатись бандитськими й роззброюватись» [4, с. 62].

КПА проводила диверсійні операції против Руської Армії. Так, силами парти-

занських загонів було підірвано Бешуйські вугільні шахти, які на той час були єдиною паливною базою Криму [4, с. 65; 5].

Описуючи діяльність КПА, більшовик І. Д. Папанін стверджує: «За два місяці боротьби наш загін здійснив ряд рейдів; увірвавшись до Судака, припинили підвезення дров для білої армії, зруйнували лісопильний завод і призупинили роботу з заготівлі деревини в лісах; систематично руйнували телефонний і телеграфний зв'язок; знищували білогвардійських контррозвідників і карателів; встановили постійний зв'язок з підпільними організаціями міст і сіл Криму; налагодили збір розвідданих для Червоної Армії» [5]. Також у Сімферополі партизани спробували підірвати будинок контррозвідки, спалили паровий вітряк, який працював на потреби інтендантства, знищували запаси дров, зривали роботу підприємств, підривали залізничні шляхи тощо [4, с. 109].

Важливою складовою роботи штабу КПА було залякування місцевого населення карою за допомогу Руській Армії. О. В. Мокроусов видав наказ, яким зупиняв роботу усіх лісозаготовок та вугільних шахт, а їх співробітників звільняв від роботи; адміністративні особи, помічені після публікації наказу на робочих місцях, вважались «агентами Врангеля» і розстрілювались на

місці; робітників наказувалось розганяти та брати на облік для «передачі Військово-Революційному Трибуналу після приходу до Криму Червоної армії»; у селян, що продовжать працювати перевізниками на підприємствах, наказувалось відбирати коней на «користь повстанської армії». З часом робітників почали розстрілювати за співпрацю з урядом ЗСПР [4, с. 67, 90, 91].

Визнаючи небезпеку дій КПА, П. М. Врангель впровадив низку заходів по ліквідації повстанців. Голова контррозвідки Є. К. Климович очолив боротьбу з повстанцями. Ліквідацію партизанських осередків у лісах та горах Криму було доручено генералу А. Л. Носовичу [3, с. 431-432; 5].

Силами контррозвідки в «Ялті був виявлений комуністичний осередок», у прифронтовій зоні затримано «два «кур'єри» з метою шпигунства», встановлювалось спостереження за працівниками більшовицького «Областкому» тощо [3, с. 431, 432]. Але усі ці заходи були малодієві.

В листопаді 1920 року, коли більшовики та махновці увійшли в Крим, КПА завдала удар з тилу, чим відрізала відступаючим військам Руської Армії шлях біля шосе Феодосія – Сімферополь і нанесла поразку 1-ому Кубанському та 2-ому Донському корпусам [4, с. 118; 5].

У тилу Руської Армії розгорнула партизанську діяльність і РПА Н. І. Махна. Анархіст П. А. Аршинов згадував: «Протягом літа 1920 р. махновці кілька разів починали похід на Врангеля. Двічі вони вступали в бій з його частинами, але обидва рази їм били в тил червоні війська – вони опинилися між двох вогнів і змушені були, припинивши наступ на Врангеля, виводити свої частини з бою» [1]. Щоб не допустити укріплення військ Руської Армії на Півдні України, командуванням РПА було прийнято рішення об'єднатись з більшовиками [2, с. 372]. 10-15 вересня 1920 року між військовим командуванням РСЧА та РПА було підписано договір про об'єднання сил проти ЗСПР.

П. М. Врангель з острахом сприйняв цю подію: «Багаточисельні загони «батьки» Махна, що до цього часу діяли у тилу червоних, тепер, відчувши можливість пожи-

витись у Криму, переходили на бік радянських військ» [3, с. 459].

15-20 жовтня 1920 року РПА розпочала бойові дії проти ЗСПР в районі Синельниково, Олександрівська, Пологів та на Перекопському напрямі. Відразу ж у боях під Пологами та Оріховим махновцями була розбита Дроздовська дивізія та чотири тисячі білогвардійців потрапили у полон [1; 2].

Після того як підрозділам РПА та РСЧА вдалось прорвати оборону білогвардійців і змусити відступати ЗСПР у глиб Криму, з угруповання махновців виділився загін С. Н. Каретнікова, який захопив Сімферополь 13-14 листопада 1920 р. Водночас з захопленням Сімферополю до Криму входить РСЧА [2].

Отже, кримським повстанцям вдалось завдати великої шкоди уряду П. М. Врангеля та значно пришвидшити завершення громадянської війни в Україні. Повстанці системно наносили шкоду інфраструктурі Криму, зриваючи добичу та поставки вугілля, деревини тощо, залякували чиновників, робітників підприємств, селян, що працювали на уряд П. М. Врангеля. Кількісний ріст повстанців свідчив, що уряд П. М. Врангеля користувався низькою підтримкою у населення. Значну роль у розгромі Руської Армії відіграла РПА, яка після об'єднання з більшовиками нанесла поразку П. М. Врангелю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аршинов П. *История махновского движения (1918-1922 [Електронний ресурс] / П. Аршинов – Режим доступу до ресурсу: <http://www.makhno.ru/lit/Arshinov/01.php>.*
2. Волин М. Е. *Неизвестная революция 1917-1921 [Електронний ресурс] / М. Е. Волин. – Режим доступу до ресурсу: <http://library.khpg.org/files/docs/1359107336.pdf>.*
3. Врангель П. П. *Воспоминания. М: Вече, 2012. 480 с.*
4. Мокроусов А. В. *В горах Крыма: записки о краснопартизанском движении во врангелевском тылу. Симферополь: Крымгиз, 1940. – 132 с.*
5. Папанин И. Д. *Лед и пламень [Електронний ресурс] / И. Д. Папанин – Режим доступу до ресурсу: http://militera.lib.ru/memo/russian/papanin_id/01.html.*